

SZATMÁRI ZOLTÁN

Testnevelés szakos hallgatók konfliktuskezelésének háttérvizsgálata

TESTNEVELÉS ÉS SPORTTUDOMÁNYI INTÉZET

nevelés, szerep, vezetési stílus, konfliktus, viselkedés.

Bevezető

A konfliktus jelenléte életünk valamennyi dimenziójában ma már természetesnek számít. Ennek megfelelően a konfliktuspedagógia, mint önálló diszciplína, az utóbbi évtizedek terméke. Létrejött a nevelő és a nevelt, iskolai viszonylatban a pedagógus és a diák megváltozott kapcsolatának köszönhető.

A pedagógia gyakorlatában előforduló konfliktusoknak az utóbbi években nem csupán (sőt nem is elsősorban) a száma nőtt meg, hanem a tartalmuk lett összehasonlíthatatlanul változatosabb.

A felgyorsult társadalmi, technikai fejlődés, az információs forradalom, a globalizálódás megállíthatatlan folyamata megváltoztatja a pedagógus szerepet (a régi időkben sem minden esetben működő, de bizonyos határok között elhithető), és a korábnál is esetlegesebbé teszi a tanítvány információinak, tapasztalatainak megismerhetőségi körét.

Ezért felértékelődött a nevelő és a nevelt közötti interakciós kapcsolat jelentősége, a kooperáció készsége és képessége, s ezzel együtt a problémák együttes, konstruktív és a felek számára minél kevesebb veszteséggel járó megoldásának keresése.

A hagyományos iskolai hierarchia összeomlásával a tanár-tanuló közötti folyamatos együttműködés igénye az eddigieknél nagyobb felelősséget állít a pedagógus elé. A pedagógus jelölteket lépésről lépésre meg kell tanítani arra, hogy képesek legyenek a kooperációra, fokról fokra kell eljuttatni őket a másokért és önmagáért való felelősség átvállalására.

Probléma

A testnevelés órai tevékenység az órán együtt dolgozó tanuló és tanár interakciójában valósul meg. Az interakciók sorozata egyben kisebb-nagyobb konfliktusokat is rejt. A gyermekek és a pedagógusok között kialakuló konfliktusok sajátos nevelési és nevelődési helyzetet jelentenek a személyiség és a szociális készségek szempontjából. Az ilyen situációkban jelentkező megoldásokban feltehetően komoly szerepet játszik a hallgató korábbi élménye, tapasztalata, elsődleges és másodlagos szocializációbeli, társadalmi különbsége, túlfokozott vagy éppen csekély ambíciója. Ez pedig valamilyen módon mérhető, elemezhető.

Testnevelés órán a konfliktusok kialakulásában a tanulók is komoly szerepet játszanak. A tanítványok, akik magukkal hozzák korábbi élményüket, valamint az a körülmény, hogy egy-egy osztály „szociális kényeszképződményként” jön létre, már önmagában is konfliktusok sorának létrejöttét valószínűsíti.

Testnevelés órán egy adott pedagógiai helyzet mindig különböző körülmények és hatások sajátosan bonyolult összeilleszkedéséből ered. Megoldása csakis az összes hatás és körülmény figyelembevételével, konkrét módon lehetséges. Mindezek alapján a testnevelő tanár a konfliktusos nevelési helyzetekben, az abból adódó alapfeszültség levezetése érdekében, nagyon erőteljes hatás kifejtésére törekszik, hogy az őt megzavaró tanulói akciókat megszüntesse, illetve megfelelő mederbe terelje.

A tanulók állapotát sok helyzetben indulati feszültség jellemzi, ami abból származik, hogy a nevelő ráhatásával ellentétes módon szeretnének viselkedni. Így a konfliktusos nevelési situációkban a tanuló – tanár viszony magas feszültségű, amit tovább fokoz, hogy a helyzetet a testnevelő tanárnak általában gyorsan kell megoldania.

Munkahipotézis

Feltehető, hogy ha a felső tagozat testnevelés óráin tipikusnak tekinthető konfliktushelyzetek – a hallgató által elképzelt - megoldásait vizsgáljuk (a hallgató, a példaadó szülő, illetve a volt testnevelő tanár viselkedése a situációkban), akkor a megoldások elemzéséből választ kapunk a következő kérdésekre:

- a) Megállapítható-e a hallgató, a tanár és a családi háttér nevelői stílus?

- b) Melyik az a nevelési stílus, amelyiket leggyakrabban átveszik a hallgatók?
- c) A testnevelés óra sajátosságai közül eredően dominánsabbak lesznek-e restriktív (korlátozó, szabályozó) tartalmú megoldások?

Módszer és minta

A testnevelés órai konfliktushelyzetek megoldótesztjére az alábbiak miatt esett a választás:

- a) A családi szocializáció eredménye, színvonala egyértelműen tükröződik a válaszokban.
- b) A módszer a hallgatói szubjektivitást veszi figyelembe, és ebből próbál következtetni a konfliktusmegoldás hátterére.
- c) A módszer indirekt úton kérdez rá a hallgató, a szülő, ill. a volt testnevelő tanár nevelési stílusára. A hallgatók nem tudják, hogy saját maguk, a választott személyek nevelői érényeiről, illetve fogyatékoságairól nyilatkoznak-e akkor, amikor választanak a megoldások közül.

A vizsgálatban sokéves tanítási tapasztalattal rendelkező testnevelő tanároktól begyűjtött és kiválasztott konfliktusokat 10 különböző helyzetbe (lásd melléklet) csoportosítottuk. A szituációk a magatartást általában; a megértést és a tanulók életkorának elfogadását, a gyermekszeretetet, a türelmet, a tanulók érzelmeinek figyelembevételét, a szülő és a testnevelő tanár együttérzését és pedagógiai tapintatát pedig konkrétan jelzik.

Elképzelés szerint egy felfogó-értékelő rendszerben a szituációkban rejlő sokféle megoldás kimutatja a hallgatók tapasztalatában rögzült konfliktusmegoldó képességet, nevelési stílust. Ezek a következők:

- a) Kooperatív (K):
 Pozitív tanári megnyilvánulások területe. Alapötönusa a megértő, együttműködve fejlesztő pedagógiai magatartás.
- b) Restriktív (R):
 A testnevelő tanár szervező, irányító személy, akinek tevékenységében dominál a tanulók tevékenységének állandó szabályozása, korlátozása. Tilt minden olyan viselkedésformát, amely – eddigi tapasztalatai szerint - gátolja, nehezíti a célok elérését.
- c) Inerciás (IN):
 A pedagógiai tehetetlenség, passzivitás tükröződése. Jellemzői: a nevelési lehetőségről való lemondás, a gyermek aktuális személyiségének elfogadása, nincs frusztrációs élmény.
- d) Indifferens (ID):
 A közönyös, hideg pedagógiai magatartás kizár minden emocionális azonosulást a gyermekkel.
- e) Agresszív (A):
 A tanár saját hatalmi pozícióját erőszakosan hangsúlyozza, és kizárja a tanulói függetlenség minimális lehetőségét is.

A vizsgálat 2005 szeptemberében az SZTE JGYTFK 96 (53 fiú, 43 lány) elsőéves testnevelés szakos hallgató bevonásával történt. A tíz szituációval kapcsolatban az alábbi feladatokat kapták a hallgatók:

- a) Milyen megoldást választana, ha most ő maga lenne a testnevelő tanár;
- b) Mely megoldást képzelné el (a hallgató dönt, de a szülők neme nem változhat az egyes szituációkban), ha az apa, vagy az anya lenne a testnevelő tanár helyében;
- c) Emlékei szerint, hogyan szokott viselkedni a volt testnevelő tanára (általános, vagy középiskolai) ezekben a helyzetekben.

A teszt kitöltésére 10 perc állt rendelkezésre, hogy csak az első reakciók kerüljenek leírásra.

A hallgatók a feladatot készségesen vállalták. Kérdések, téves értelmezések nélkül fordultak elő.

Eredmények

Az 1. táblázat azt mutatja be, hogy a vizsgált személyek közel fele nemtől függetlenül másolja a volt testnevelő tanárának konfliktusmegoldó stílusát, míg kb. egyharmaduk otthonról, valamelyik szülőtől hozza a domináns viselkedést. Elgondolkodtató és komoly háttérvizsgálatra lenne szükség azoknál a hallgatóknál, akik egyszer sem választották a felnőttek viselkedését mintaadónak.

Hallgatók	Szülőre	Testnevelőre	Mindkettőre	Egyikre sem
60 fiú (100%)	19 fő (32%)	32 fő (53%)	3 fő (4%)	6 fő (7%)
52 lány (100%)	16 fő (31%)	25 fő (48%)	9 fő (17%)	3 fő (6%)
Összesített (100%)	35 fő (31,5%)	57 fő (50,5%)	12 fő (10,5%)	9 fő (6,5%)

1. táblázat

Konfliktusmegoldó stílusok összehasonlító háttér

A szituációk megoldására választott szülőt a 2. táblázat szemlélteti. Megfigyelhető, hogy a testnevelő tanár nevelő-oktatói tevékenységét a hallgatók nagy többsége az anya nevelési stílusával tudja leginkább elképzelni.

	Anya	Apa
Lányok	88 (%)	12 (%)
Fiúk	64 (%)	36 (%)
Összesített	76 (%)	24 (%)

2. táblázat

Szerepjátékra választott szülők %-os megoszlása

Az ötdimenziós felfogó-értékelő rendszer kategóriáit felhasználva a 3. táblázatból az alábbi eredmények olvashatók ki. A fiúk esetében függetlenül attól, hogy a testnevelő vagy a szülő stílusát másolják, a restriktív-kooperatív válaszok többség figyelhető meg. Meglehetősen magas volt a személyiséget romboló agresszív konfliktusmegoldás.

Összes fiú hallgató	Tanárral azonos (%)	Szülővel azonos (%)	Összesített (%)
Kooperatív	22,4	22,6	22,5
Restriktív	25,7	30,4	28,1
Inerciás	15,1	13,4	14,3
Indifferens	19,4	17,0	18,2
Agresszív	17,4	16,6	17,0
Összesített (%)	100	100	100

3. táblázat

Fiúk konfliktusmegoldó stílusa.

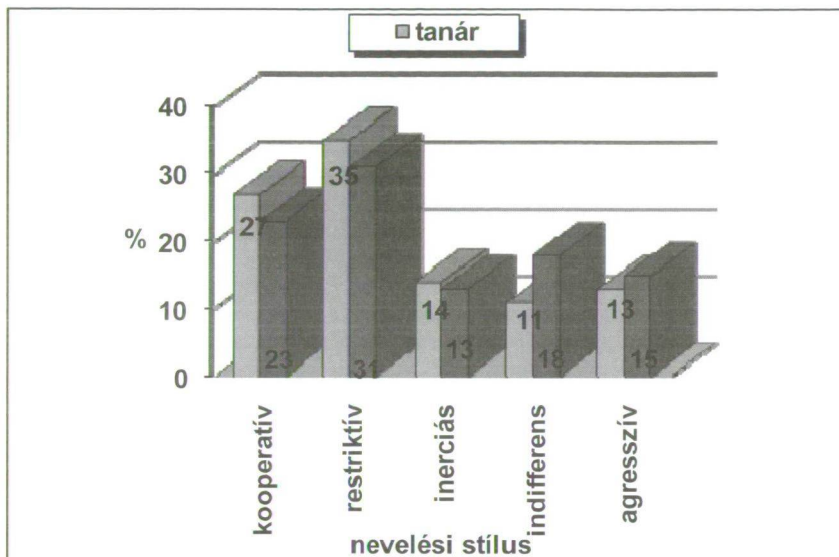
A 4. táblázat adatai szerint azoknál a lányoknál, akik inkább a tanár nevelési stílusát használják, jellemzően a restriktív-kooperatív válaszok figyelhetőek meg. Az apa konfliktusmegoldó képességét másoló lányok többsége a restriktív-inerciás kategóriába sorolható választ adott.

Összes lány hallgató	Tanárral azonos (%)	Szülővel azonos (%)	Összesített (%)
Kooperatív	32,3	18,3	25,3
Restriktív	30,4	33,0	31,7
Inerciás	12,7	15,3	14,0
Indifferens	18,5	24,0	21,3
Agresszív	6,1	9,4	7,7
Összesített (%)	100	100	100

4. táblázat

Lányok konfliktusmegoldó stílusa

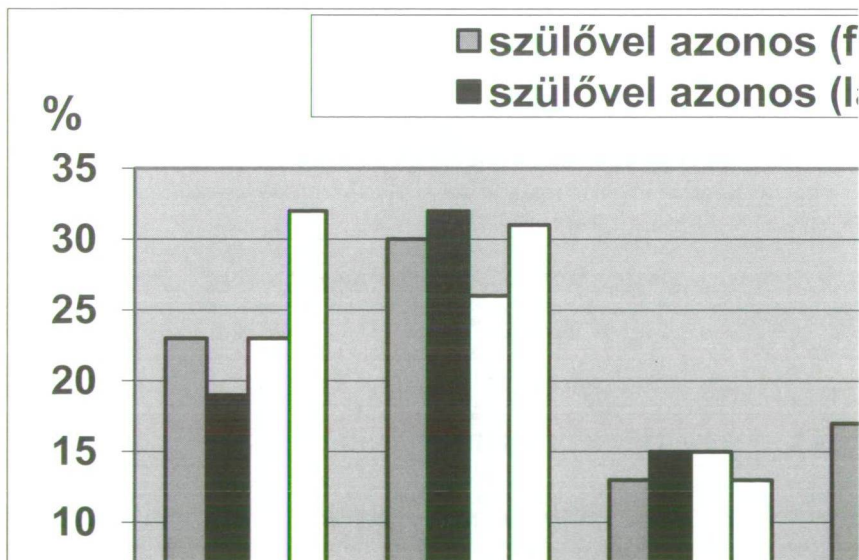
A nevelési stílusok aránya tanár-szülő bontásban már nem mutat nagy különbséget. Az eredmény nem dicséri a tanárokat, hiszen nekik a pedagógiai-pszichológiai képzettségükből eredően a konstruktív konfliktusmegoldásokban kellene gondolkodniuk (1. ábra).



1. ábra

Nevelési stílusok tanár-szülő bontásban

A tanár, ill. a szülő nevelési stílusának másolásában a lányok tűnnek eredményesebbnek, bár a szülőt választó lányok kooperatív megoldásai alacsonyok, míg a közömbös, érzelemmentes válaszok aránya magasnak mondható (2. ábra).



2. ábra

Tanár/szülő nevelési stílusa fiú-lány bontásban

Az eredmények értékelése

A konfliktusok megoldásaiban az esetek 64 %-ban a hallgatók elsősorban testnevelő tanáruk magatartását utánozták, ami elsősorban restriktív-kooperatív nevelési stílusban nyilvánult meg. Ez a stílus inkább korlátozó, mint együttműködő magatartást képvisel, és valószínűleg e gyakori megoldások mögött a volt testnevelés órák sajátos tartalma húzódik meg.

Az esetek másik felében a szülő konfliktusmegoldó képessége bizonyult dominánsnak, tehát a családi háttér, a szülő a restriktív-inerciás nevelési stílust közvetíti a hallgatók emlékezetében.

Az anyát utánzó viselkedésformák aránya elgondolkodtató, hiszen feltételezés szerint az apa az otthoni szocializációs folyamatban a korlátozó, a szabályozó magatartás közvetítésének a főszereplője, ami természetesen nem zárja ki az együttműködés képességét. Azonban az elemzésből megállapítható, hogy a fiúknál a restriktív-kooperatív megoldás került előtérbe, és ezt a mérleget azután a lányok a restriktív-inerciás stílus felé fordítják. Figyelemreméltó az is, hogy az apák lányakkal kevésbé sikeresen képesek kezelni konfliktusait, mint a fiúkkal.

A tanár, illetve a szülő nevelési stílusa csak a vizsgált hallgatóktól kapott válaszok megoszlásában tekinthető jellemzőnek.

Összegezés

Az alaphipotézis - miszerint a vizsgált személyek formálódó konfliktusmegoldó stílusára az iskolai közeg, a testnevelő tanár van nagyobb hatással - beigazolódtott. A kutatás eredményei alapján szintén igennel lehet válaszolni a hipotézis további kérdéseire is.

A restriktív nevelési stílus vezető szerepe több szempontból elgondolkodtató. Ez ugyanis egy korlátozó nevelői magatartás, ahol a tanár mindent a képzés eredményessége érdekében tesz, és így a nevelői munka háttérbe szorul. Hordozza az együttműködés jeleit, de a probléma forrásának mégis mindig a tanulót tekinti, őt marasztalja el és, a feszültséget gyakran büntetéssel oldja fel. Ennél természetesen van (és kell használni) hatékonyabb konfliktuskezelési eljárás is, de alkalmazására mégis szükség van, pl. a hatékony szervezés, a balesetmentes gyakorlás érdekében.

A családi háttérrel tekintve is jellemző a restriktív nevelési stílus, ami a fiúknál a kooperatív, a lányoknál az inerciás megoldással egészül ki. További érdekesség, hogy a hallgatóknak inkább az iskolai közegben volt alkalma találkozni a pozitív, együttműködve fejleszteni kívánó konfliktuskezeléssel. Ezért tehát nem mindegy, hogy a kevésbé hatékony szülői magatartás mellé milyen testnevelő tanári példát tapasztal egy tanuló. Többek között ezért is fontos a testnevelés szakos tanárjelöltek konstruktív konfliktusmegoldó képességét – akár egy kurzus erejéig is – az eddigieknél konkrétabb és hatékonyabb módon fejleszteni. A további vizsgálatok erre a területre fognak irányulni.

MELLÉKLET

Konfliktusmegoldó teszt a nevelési stílusok tükrében

Testnevelés óra van, és Te vagy a testnevelő tanár. Megkérünk, hogy válaszod ki és a lap aljára írd le a szituációként a *saját*, majd szerinted az egyik *szülőd*, végül valamelyik volt *testnevelő tanárod* elképzelt megoldásainak betűjelét epizódonként. **Köszönettel: a Testnevelés Tanszék**

1. Az egyik fiú nagyon rossz volt. Megharagudtál rá. „Küldd be édesapádat holnap” - közlöd vele. A fiú elsőpadt és remegő hangon mondta: „Jaj, csak az aput ne!”

- Ha neked ilyen rossz, ne hívd be aput, de ígérd meg, hogy viselkedéseden változtatni fogsz.
- Előbb kellett volna gondolkodnod. Most már tényleg megérdemled, amit kapni fogsz.
- Hát jó. Akkor ne hívd be apukádat.
- Apádat be kell hívni. Így döntöttem.
- Most az egyszer még elnézem ezt a viselkedést, de legközelebb már nem.

2. Egy játékot vezetsz az órán. A küzdelem hevében az egyik tanuló fellöki társát, aki komolyan megüti magát.
- Az ilyen mindenkivel előfordul. Álljatok fel, és játsszatok tovább.
 - Ha fáj valamid, akkor ülj le a padra. Mára befejeztük a játékot.
 - Segíts felállni társadnak. Kérj elnézést tőle. Legközelebb már kiállítását kapsz ezért.
 - Úgy látom, nincs komolyabb baj. Az ilyen baleset elkerülhető, ha jobban figyelték egymásra.
 - Az ilyen cselekedet megengedhetetlen az én órámon. Büntetésből nem játszhatok tovább.
3. Az egyik tanuló autós kártyákat hozott be tornanadrágjának zsebében. A gyerek éppen oda akarta adni a képet az egyik barátjának, amikor észreveszed ezt. Megszólalsz...
- Dobd ki a szemébe, én nem nyúlok ehhez. Óra végén az ellenőrződdel jelentkezel nálam.
 - Kérem azt a képet. Ez nem órára való. Ha még egyszer rajtakaplak, írok a szüleidnek.
 - Szép gyűjteményed van. Most azonban próbálj rám figyelni.
 - Mire vársz, tüntesd el ezeket. Jó lenne, ha normálisan viselkednél az órámon.
 - Örülök a gyűjtőszendélyednek. Most azonban tedd el, mert nem tudsz haladni a többiekkel.
4. Órádon a párok kialakítása után az egyik lány nem volt hajlandó együtt dolgozni a hozzá beosztott tanulóval. A gyermek azonban helyet cserél az egyik társával.
- Allj vissza a helyedre. A biztonságos gyakorlásért én felelek. Veszélyes dolog, amit művelsz.
 - Az ilyen viselkedés büntetésért kiált. Az óra végi játék számodra már befejeződött.
 - A párokat nagyság és képesség szerint állítottam össze. A biztonságod fontosabb szempont.
 - Nagyon unom, amit csinálsz. Nem véletlenül jelöltem ki a helyed.
 - Megkérlek, hogy gyorsan keress egy másik párt, mert így nem tudsz dolgozni velünk.
5. Az egyik duci lány minden igyekezte ellenére utolsóként fejezi be a feladatokat, és így sok időt kell várni az új feladat megismerésére. A többség türelmetlenkedni kezd.
- Megkérlek mindenkit, hogy igyekezzen rendszeresen dolgozni tovább.
 - Ne türelmetlenkedjetek, ez nektek sem esne jól. Látom, hogy igyekszik teljesíteni a feladatokat.
 - Ez van, gyerekek. Mindenkinek van kisebb-nagyobb hibája.
 - Viselkedésetek csak tovább rombolja az óra hatékonyságát. Ezt pedig nem engedhetem meg.
 - „Szálljatok” magatokba. A következő gyakorlatokat kétszer annyi ideig kell végeznetek.
6. Szünetben az egyik gyermek durva szavakat mondott rád, a testnevelő tanárra. Testnevelés órán az egyik tanuló ezt mondta: „Ő – rámutatott arra a gyerekre – nagyon csúnyát mondott (Rád) a tanár bácsira/nénire”.
- Ezt egy jó darabig nem fogom elfelejteni. Irány az igazgatói iroda.
 - Nem szólok semmit, úgy tesztek, mintha nem hallottam volna semmit.
 - Ez a viselkedés nagyon helytelen, és rosszul esik nekem. Óra végén beszélgetni szeretnék veletek.
 - Ez az a viselkedés, amit nem tűrök el senkinek sem.
 - Viselkedésetek kritikán aluli. Csúnya dolog ez velem szemben. Kérem az ellenőrzőtöket.
7. Egyik tanuló minimális fizikai aktivitással „dolgozik”. Szinte minden feladatnál arra panaszkodott, hogy itt, vagy ott fáj valamije. Az óra végi játékban sem akart részt venni.
- Ha komolyan fáj valamid, akkor ülj le a padra, ha nem, akkor dolgozz tovább. Választhatok.
 - Ha fáj valamid, ha nem, így nem viselkedhetsz az órámon.
 - Nem esik jól nekem, ha így viselkedsz. Biztos tudnál elfogadhatóbban dolgozni.
 - Nem szeretem a nyavalygó gyerekeket. Változz meg, mert különben megbüntetlek.
 - A nagyobb baj elkerülése végett ülj le a padra. Ha rendbe jössz, visszaállhatsz a többiekhez.
8. Az egyik fiú a feladatok végzése közben szinte állandóan csal. Kisebb köröket fut, kevesebb ismétléssel végzi a gyakorlatokat, megáll, ha éppen nem figyelsz oda.
- Miért kell így dolgozni az órán? Talán valami problémád van?
 - A viselkedésed nagyon rosszul esik nekem. Próbálj úgy dolgozni, ahogy a többiek. Sikerülni fog.
 - Kisfiam, ki vagy te, hogy ilyen csinálsz az órámon? Az óra végéig körözhetsz az udvaron.
 - Nagyon nem tetszik, amit csinálsz. Ez az utolsó figyelmeztetés, mert már várnak a büntető feladatok.
 - Jó lenne, ha észrevennéd magad, nem díjazom ezt a viselkedést.

9. Szekrényugrás az anyag. Az egyik lány nem mer felugrani a szekrényre. Végül hosszas rábeszélés után elugrik, azonban az egyik keze lecsúszik a szekrény tetejéről, majd a tanuló a talajra zuhan, és csúnyán megüti magát. Fájdalmasan elkezd sírni.

- a) Nem történt semmi. Elmondom a lényegét, és segítségével ugorsz még néhányszor.
- b) Rossz volt nézni téged. Agonygyakorolhatod magad, akkor sem leszel sokkal jobb.
- c) Ha jobban odafigyeltél volna, nem lennénk most ennyire megijedve.
- d) Szerencsére nincs nagy baj. Ugorj bátrabban a segítségével, meglátod sikerülni fog.
- e) Ugye nem történt komolyabb bajod. Üljlél le a padra, és jelezd, ha vissza szeretnél állni.

10. Az egyik gimnasztikai gyakorlatot már harmadszori ismertetés után is hibásan hajtják végre a tanulók.

- a) Valószínűleg nem értettétek meg a feladatot. Melyik rész volt érthetetlen számotokra?
- b) Egy kicsit elméreteztem a gyakorlatot. Próbáljuk meg két részletben elsajátítani a gyakorlatot.
- c) Tragédia, amit csináltok. Komolytalanok vagytok, de komoly lesz a játék elmaradása.
- d) Még több figyelmet kérek. Addig próbálkozunk, amíg nem sikerül a végrehajtás. Imitálással segítünk.
- e) Borzasztó, hogy nem lehet eredményesen dolgozni veletek. Magatokkal szúrtok ki.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Rókusfalvy P. - Stuller Gy. - Kelemenné T. E. (1981): Pedagógusszemélyiség és tanárképzés. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Rókusfalvy P. (1986): A sport és testnevelés pszichológiája. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Vass M. (1985): A tanári tevékenység mint tanárképzési modell. Felsőoktatási Testi Nevelési Konferencia. Veszprém, 369 - 371.
- Ungárné Komoly J. (1978): A tanító személyiségének pedagógiai-pszichológiai vizsgálata. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Szekszárdi J. (1995): Utak és módok. Pedagógiai kézikönyv a konfliktuskezelésről. IFA-Magyar ENCORE
- Horváth-Szabó K. (1991): Konfliktusok az iskolákban. Oktatókutató Intézet. Budapest.
- Horváth-Szabó K. (1994): Konfliktusmegoldó stratégiák: Új Pedagógiai Szemle. 11/28 - 33.
- Sallai É. - Szekszárdi J. (2000): Emberi kapcsolatok. Munkafüzet és tanári kézikönyv. Budapest AKG kiadó.
- Szöke-Milinte E. (2004): Pedagógusok konfliktuskezelési kultúrája. Új Pedagógiai Szemle, 2004. január.

ZOLTÁN SZATMÁRI

Reviewing how students of sports can handle conflicts

The study has examined first year students regarding how they can deal with conflicts. The students participated in a role-play in which their task was to attempt to imagine that they were parents, trainers or simply they were asked to share their own experiences. The problems that were identified are dealt with through conflicts cropped up in the third and fourth semesters.

The study emphasizes the importance of handling conflicts in physical education classes as well as tries to show how these conflicts can be solved by using evaluating and feedback methods. The focus is also on giving answers whether the students' skills and abilities to handle conflicts are rooted in their family or educational backgrounds.